

Explaining the characteristics of the helpers of Imam Mahdi (PBUH) based on the Mahdavi traditions in the Bihar al-Anwar book

Dr. Maryam Nassaj¹

Dr. Mehri Sadeghiyan²

Eslam Porkhademi³

Abstract

The main objective of the present study is to reach the characteristics of the special helpers of Imam Mahdi (PBUH). This study used the content analysis method in extracting the narrations and the data-driven method in analyzing the data. The scope of this study is the verses of the Quran and the Mahdist Narrations of the Book of Bihar al-Anwar. Data analysis was conducted through open coding, axial coding, and selective coding, and a paradigm model was designed. The results of the study indicate that the most important effective factors are: belief in monotheism and resurrection, belief in the Imamate and following the Imam, having faith and certainty, being a true believer, the spirit of jihad and chivalry, and the spirit of seeking martyrdom. Background factors can be physiological factors, worship factors, economic factors, success factors, military factors, and religious-social factors. In the meantime, strategies such as morality and patience, responsibility and prudence in planning, being ready before the emergence, justice-oriented and meritocracy, observing trust and forgiveness, being united and sympathetic and serving the people can be considered effective. Among the obstacles can be considered suspicion and doubt, laziness and laziness, and waiting without action.

Keywords: Imam Mahdi's (PBUH) assistants, explanation of the model, Mahdism, real waiting, Bihar al-Anwar, Allameh Majlisi

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

1. Department of Islamic Education, Farhangian University, Tehran, Iran, P.O. Box 14665-889 (Corresponding Author) (m.nassaj@cfu.ac.ir)
2. PhD in Philosophy of Education, Lecturer, Farhangian University of Isfahan, Isfahan, Iran (mm.sadeghiyan@yahoo.com)
3. Level 3 at the Mahdavit Specialized Center and a graduate of Level 4 at the Mouood Specialized Center, Qom, Iran(impml391@chmail.ir)

تبیین الگوی ویژگی‌های یاوران امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف مبتنی بر روایات

مهدویت کتاب بحارالانوار*

مریم نساج^۱

مهری صادقیان^۲

اسلام پورخادمی^۳

چکیده

هدف اصلی پژوهش حاضر، رسیدن به ویژگی‌های یاوران خاص امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف است. این پژوهش در استخراج روایات از روش تحلیل محتوا و در تحلیل داده‌ها از روش داده بنیاد استفاده نموده است. قلمرو مطالعه این پژوهش، آیات قرآن و روایات مهدویت کتاب بحارالانوار است. تحلیل داده‌ها از طریق کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی انجام شد و الگوی پارادایم طراحی گردید. نتایج پژوهش حاکی از آن است که از مهم‌ترین عوامل مؤثر: اعتقاد به توحید و معاد، اعتقاد به امامت و پیروی از امام، ایمان و یقین داشتن، مؤمن حقیقی بودن، روحیه جهاد و سلحشوری، روحیه شهادت طلبی است. عوامل زمینه‌ای را می‌توان عوامل فیزیولوژیکی، عوامل عبادی، عوامل اقتصادی، عوامل موفقیت، عوامل نظامی، عوامل دینی - اجتماعی نام برد. در این میان راهبردهایی مانند اخلاق مدار و صبوری، مسئولیت‌پذیری و تدبیر و نظم در برنامه ریزی، مهیا بودن قبل از ظهور، عدالت محوری و شایسته‌سالاری، رعایت تولی و تبری، متحد و همدل و خدمتگزار مردم بودن را می‌توان اثرگذار دانست. از جمله موانع را می‌توان داشتن ریب و شک و شبهه، سستی و تنبلی و منتظر بدون عمل، دانست.

واژگان کلیدی

یاوران امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، تبیین الگو، مهدویت، منتظر واقعی، بحارالانوار، علامه مجلسی.

مقدمه

باتوجه به آنچه در روایات آمده است، امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف امید همه در طول تاریخ و در همه

* تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۰۱؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۰۱

۱. گروه آموزش معارف اسلامی دانشگاه فرهنگیان «صندوق پستی ۸۸۸-۵۶۴۴۱» تهران، ایران (نویسنده مسئول) (m.nassaj@cfu.ac.ir).

۲. دکترای فلسفه تعلیم و تربیت؛ استاد دانشگاه فرهنگیان اصفهان، اصفهان، ایران (mm.sadeghiyan@yahoo.com).

۳. سطح ۳ مرکز تخصصی مهدویت و دانش آموخته سطح چهار مرکز تخصصی موعود قم، ایران (imp1391@chmail.ir).

جهان است، آن بزرگوار پس از سپری شدن دوران غیبت با تشکیل حکومت به کمک یاران خود، عدل جهانی و احکام الهی را در سرتاسر زمین حاکمیت خواهد بخشید. رسول خدا ﷺ در این باره می‌فرمایند:

لَوْ لَمْ يَبْقَ مِنَ الدَّهْرِ إِلَّا يَوْمٌ لَبَعَثَ اللَّهُ تُعَالَى رَجُلًا مِنْ أَهْلِ بَيْتِي يَمْلُؤُهَا عَدْلًا كَمَا مُلِئْتُ جُورًا (مفید، ۱۴۱۴ق: ج ۲، ۳۴۰)

اگر از عمر دنیا فقط یک روز باقی مانده باشد، خداوند مردی از خاندان مرا بر می‌انگیزد که دنیا را پُر از داد می‌کند، هم چنان که از ستم پر شده است.

در روایات کسانی که امام را در قیام و تشکیل حکومت یاری می‌دهند، ۳۱۳ نفر به تعداد صاحب بدر ذکر شده‌اند (ابن بابویه، ۱۳۸۲: ج ۲، ۶۷۲-۶۷۳). برخی بیشتر از این تعداد بیان نموده‌اند مثلاً در روایت امام صادق علیه السلام بیان شده است: کمتر از ده هزار نفر نیستند (حر عاملی، ۱۳۸۳: ج ۳، ۵۴۵). اما آنچه از روایات مشخص است ۳۱۳ نفر یاران و وزیران خاص و علم‌داران و پرچم‌داران حضرت می‌باشند که دارای ویژگی‌های خاص هستند. در روایات بیان شده است: یاران امام مهدی علیه السلام سراسر زمین و آسمان را احاطه نموده‌اند و همه جهان فرمان بردار و تسلیم محض آنان هستند. پرنده‌گان و درندگان همه در پی جلب رضایت و خشنودی آنان هستند. قطعه‌ای از زمین، از این‌که یاران امام مهدی علیه السلام بر آنان قدم گذارده است، بر قطعه دیگر فخر و مباهات می‌ورزند (ابن بابویه، ۱۴۱۶ق: ج ۲، ۶۷۲).

یاران امام سرآمد تقوا و شایسته‌سالاری‌اند چرا که امام علی علیه السلام در وصف‌شان فرمودند: نه از نسل‌های گذشته کسی از آنان پیشی گرفته و نه از آیندگان کسی به مقام والای آنها می‌رسد (ابن طاووس ۱۴۰۹ق: ج ۲، ۵۸۱).

یارانی که باتوجه به روایات همچون پاره‌های آهن هستند؛ یعنی مقاوم و استوار هستند؛ مانند شهدای کربلا که خود را سپر سیدالشهدا علیه السلام کردند و با بدن خود تیر را می‌گرفتند و هیچ شکی در ذات خداوند نداشتند. این پژوهش درصدد تبیین الگوی ویژگی‌های یاران حضرت مهدی علیه السلام است. حال این سوال مطرح می‌شود که عوامل مؤثر، شرایط زمینه‌ای، موانع، راهبردها و پیامد یاوران حضرت مهدی علیه السلام چه مواردی است؟ و الگوی ویژگی‌های یاران حضرت مهدی علیه السلام چیست؟

پیشینه تحقیق

پژوهشی با عنوان «ویژگی‌های یاران حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از منظر امام علی ع» از آراسته‌فرد (۱۳۹۶) نوشته شده است در این پژوهش ویژگی‌های یاران حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به دو دسته فردی و اجتماعی تقسیم می‌شود. در مقاله «ویژگی‌های یاران خاص امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف» از یوسفیان (۱۳۸۶) به برخی ویژگی‌های یاران حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از جمله ویژگی‌های نفسانی، معنوی، عملی و رفتاری شامل ایمان، طهارت و تقوا، سادگی، نظم و انضباط اشاره شده که همه این ویژگی‌ها برای اداره جهان لازم است. لیکن در این دو مقاله به طور مشخص الگویی از ویژگی‌های یاران حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف اشاره نشده است.

از جمله مقاله‌های که به تبیین و تدوین الگو پرداخته‌اند می‌توان به مقاله «تدوین الگوی فرماندهی شهید قاسم سلیمانی» از دهقانی (۱۳۹۹) اشاره کرد که الگوی فرماندهی شهید قاسم سلیمانی را ترسیم نموده است. پژوهش دیگر با عنوان «تبیین الگوی شایستگی مدیران جهادی تمدن‌ساز (مورد مطالعه: شهید قاسم سلیمانی)» از پهلوان شریف و کاظمی شورئی (۱۳۹۹)، با روش تحلیل مضمون پایه، سازمان‌دهنده و فراگیر با تمرکز بر بررسی سبک و سیره شهید سلیمانی به عنوان یکی از مدیران جهادی تمدن‌ساز موفق، بررسی شده و الگویی متناسب با سه بعد سلوک مدیر جهادی در زمینه‌های فردی، سازمانی و ملی ذکر شده است.

پژوهش «واکاوی سبک رهبری سردار شهید قاسم سلیمانی الگوی متعالی رهبری خدمتگزار» از قراباغی و گلی (۱۳۹۹)، با هدف ترسیم مؤلفه‌های سبک رهبری این فرمانده با روش تحلیل مضمون پایه، سامان‌دهنده و فراگیر به مضمون‌هایی شامل «مهرورزی با مردم»، «تکلیف‌گرایی»، «تخلیق به ارزش‌های الهی»، «تمرکز بر مأموریت»، «معنویت فردی»، «شخصیت باصلابت»، «اخلاص در عمل» و... به عنوان مؤلفه‌های سبک متعالی رهبری خدمتگزاری شهید قاسم سلیمانی پرداخته است.

در پژوهش «تدوین الگوی شایستگی‌های دینی رهبران نظامی» از آقامحمدی و دیگران (۱۳۹۸) هدف اصلی، تدوین الگوی شایستگی‌های دینی رهبران نظامی است که از طریق روش کمی و کیفی مؤلفه‌های احصا شده به ترتیب، مؤلفه‌های معنویت، رفتاری، مکتبی و بینشی، بیشترین تأثیر را در شایستگی‌های دینی رهبران نظامی دارند.

در پژوهش خود الگوی رفتار امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را با پیروان سایر ادیان مورد بررسی قرار داده است. یوسفیان و براری (۲۰۲۰) در پژوهش خود به بررسی و نقد روایات مدعی ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در سال‌های ۷۰ تا ۱۴۰ هجری پرداخته است. راد و عزیزی (۲۰۲۰) هم به تحلیل

گفتمان مهدویت، در احادیث حسن بن محبوب پرداخته است. با توجه به پژوهش‌های انجام شده، پژوهشی که به تبیین الگوی ویژگی‌های یاوران امام زمان علیه السلام پرداخته باشد یافت نشد لذا در این پژوهش سعی می‌شود کاری نوین و جدید ارائه شود.

روش پژوهش

این پژوهش از لحاظ هدف کاربردی با رویکرد کیفی و استخراج آیات با روش تحلیل محتوا و کدگذاری آیات از طریق روش داده بنیاد انجام شده است. روش‌شناسی تحلیل محتوا از اوایل دهه ۱۹۲۰ در حوزه‌های مختلف در حال توسعه بوده است (شاتزی جور و همکاران، ۲۰۰۹). تحلیل محتوا یک روش تحقیق است که داده‌های متنی را برای الگوها و ساختارها بررسی می‌کند. ویژگی‌های کلیدی که محققان می‌خواهند به آنها توجه کنند و دسته‌بندی‌ها را توسعه می‌دهد و در تلاش است که به معنای متن دست یابد (گری و دنستن، ۱۹۹۸؛ شومیکر و ریس، ۱۹۹۶). تحلیل محتوای کیفی یکی از چندین روش کیفی است که در حال حاضر برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و تفسیر معنای آن در دسترس است (شرایر، ۲۰۱۲). این روش هرگونه سوگیری از حدس و گمان‌های فردی را به حداقل می‌رساند (الو و همکاران، ۲۰۰۸). در تحلیل محتوای کیفی برخی از مفاهیم نقش اساسی دارند که درک معنا و مفهوم آن‌ها، پژوهشگر را در انجام تحلیل یاری می‌نماید. مانند واحد معنا به معنای مجموعه‌ای از کلمات یا جمله‌ها که معنای یکسان و مشابه دارند و بر این اساس دسته‌بندی می‌شوند (خنیفیر و مسلمی، ۱۴۰۱: ۸۳).

این شیوه تحلیل محتوا بیشتر به دنبال تقلیل اطلاعات و ارائه توصیفی دقیق پیرامون یک موضوع است. بدین ترتیب، پژوهشگر با مراجعه به داده‌های مورد مطالعه، به تدریج آن‌ها را خلاصه می‌کند تا در نهایت به اصلی‌ترین مفاهیم و مضامین مرتبط با موضوع پژوهش دست یابد. در این مسیر، تحلیل محتوای استقرایی در سه گام اساسی انجام می‌شود: ۱. تبدیل اطلاعات متنی به مطالب خلاصه و چکیده، و استخراج اصلی‌ترین مضامین موجود در آن؛ ۲. ایجاد ارتباط دقیق و روشن میان پرسش‌های پژوهش و یافته‌های حاصل؛ ۳. ایجاد یک الگو یا نظریه پیرامون متن مورد مطالعه و یا کشف فرایندهایی که در متن مستتر است (ربانی و عباس‌زاده، ۱۳۸۸: ۱۷۰).

مرحله سازماندهی اطلاعات نیز در این شیوه از روش داده‌بنیاد و با کدگذاری اطلاعات آغاز می‌شود و پژوهشگر با توجه به محتوای آشکار مستتر در هر واحد تحلیل (جملات، عبارات، مفاهیم و...) با مفاهیم گویا و معنادار آن‌ها را نام‌گذاری می‌کند. این مرحله، مرحله کدگذاری باز

است که با مرور کدهای به دست آمده، می توان به کدهایی دست یافت که با عناوین گوناگون تکرار شده، و بیش از یک مفهوم را پوشش می دهند. در مرحله بعد؛ کدگذاری محوری، مقوله - های مرحله اول با یکدیگر مقایسه می شوند و تعدادی از آنها که نزدیکی بیشتری دارند، زیرمجموعه مقولات کلی تر قرار می گیرند. هر یک از مقولات میانی، معرف یک بخش یا طبقه خاص از موضوع پژوهش است. این مقوله ها در مرحله کدگذاری انتخابی در ارتباط با یکدیگر قرار می گیرند و در سطح بالاتری از انتزاع، زیر یک مقوله اصلی جمع می شوند. در این مرحله علاوه بر شناخت مضامین مستتر در متن، روابط بین مقوله های میانی با زیرمقوله ها و ارتباط آنها با پدیده اصلی پژوهش مورد توجه قرار می گیرد. در این پژوهش، نخست روایات مربوط به مهدویت در کتاب بحارالانوار علامه مجلسی استخراج شده و کدگذاری گردیده است و دسته بندی شده است. برای مدیریت و افزایش دقت در تحلیل داده ها از نرم افزار maxqda استفاده شده است.

یافته های پژوهش

در این پژوهش باهدف تبیین الگوی ویژگی های یاوران امام زمان علیه السلام و به منظور پاسخ دادن به این سؤال که «ویژگی یاران امام زمان علیه السلام براساس روایات بحارالانوار علامه مجلسی چه مواردی می باشد؟» نخست روایات کتاب *بحارالانوار* علامه مجلسی با دقت مورد بررسی قرار گرفت و کدهای باز استخراج گردید که برخی از آنها در جدول زیر نشان داده شده است.

الف) تحلیل مقوله های پایه و کدگذاری

با بررسی آیات و روایات از طریق روش داده بنیاد داده، مقوله ها بررسی شده، در ذیل به صورت نمونه مواردی بیان شده است.

جدول ۱. نمونه ای از استخراج نکات کلیدی ویژگی های یاران حضرت مهدی علیه السلام از آیات و روایات

کدباز	منبع	
روز ظهور قائم و یارانش ایام الله، خارج کردن ظلمات به سوی نور، صبور، شاکر	(ابن بابویه، ۱۳۶۱: ۲۳۴)	«أَنْ أُخْرِجَ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَ ذَكَرَهُمْ بِآيَاتِ اللَّهِ... صَبَارَشُكُورٍ» (ابراهیم: ۵) روزهای خداوندی (آیام الله) سه روز است: روز ظهور قائم صلوات الله علیه و روز مرگ و روز قیامت.
اجازه جنگ به ظلم شدگان یاری خداوند	(نعمانی، ۱۳۷۹: ۱۸۹)	«أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتِلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنْ اللَّهُ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ» (حج: ۲۹) به کسانی که جنگ بر آنها تحمیل شده اذن جهاد داده شده است

بنندگان صالح به ارث بردن زمین	(قمی، ۱۳۶۷: ج ۲، ۶۷)	﴿أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ﴾ (انبیاء: ۱۰۵) زمین را بنندگان صالح به ارث می‌برند و اینان قائم آل محمد و یاران او هستند.
مطیع خداوند، عبادت و راز و نیاز شبانه، عبودیت و بندگی، سخت‌کوشی در عبادت و اطاعت از خداوند	(حائری، ۱۴۲۲ق: ۶۳)	آنان جنگجویانی هستند که در اطاعت خدا خیلی مقاوم و سخت‌کوش هستند.
شکیبایی داشتن، بر خدا منت‌نهادن، جان دادن در راه خدا، بصیرت داشتن، بینش داشتن، جهاد در راه خدا، طاعت پروردگار، رسیدن به پیروزی، زندگی سرپلند	(نهج‌البلاغه، خطبه ۱۵۰)	گروهی با فسادگران به حمله و پیکار پرداختند و با صبر و شکیبایی بر خدا منت نهادند... و طاعت پروردگار خود را قبول کردند، و فرمان کسی که پند می‌دهد را شنیدند، و به سرپلندی و پیروزی رسیدند.
کارگزاران حضرت مطابق برنامه عمل می‌کنند، مطیع بودن، برنامه منظم داشتن	(مجلسی، ۱۴۰۳ق: ج ۵۲، ۳۶۵)	قائم به یاران خود می‌فرماید: هرگاه حادثه‌ای اتفاق افتاد که حکم آن را نمی‌دانی به کف نگاه کن، هرچه در آن باشد براساس آن عمل کن.
پذیرفتن دعوت، یاری کردن، وزیران حضرت، پذیرفتن سنگینی مسائل کشور،	(قندوزی، ۱۴۱۶ق: ج ۳، ۹۵ و ۳۷)	وزیران او سختی و کارهای مهم و مسائل کشوری را متقبل می‌شوند و امام را در مسئولیت بزرگش یاری می‌کنند
فرماندهان، نجیبان، قاضیان، حاکمان شرع، فقیهان دین شناس، اشتباه‌نکردن در احکام، مسلط بر قوانین و احکام حکومتی	(صافی، ۱۳۷۳: ۴۸۵)	آن گروه که قائم هنگام قیام از آنان یاری می‌جوید، قاضیان، نجیبان، حاکمان شرع، فقیهان و دین شناسانی هستند که در ارائه حکم‌ها خود اشتباه نمی‌کنند.
شکیبایی داشتن، بر خدا منت‌نهادن، جان دادن در راه خدا، بصیرت داشتن، بینش داشتن، جهاد در راه خدا، طاعت پروردگار، رسیدن به پیروزی، زندگی سرپلند	(نهج‌البلاغه، خطبه ۱۵۰)	گروهی با فسادگران به حمله و پیکار پرداختند و با صبر و شکیبایی بر خدا منت نهادند... و طاعت پروردگار خود را قبول کردند، و فرمان کسی که پند می‌دهد را شنیدند، و به سرپلندی و پیروزی رسیدند.
صبر و شکیبایی فراوان، ایمان واقعی به خداوند	(قندوزی، ۱۴۱۶ق: ج ۳، ۹۵)	آنان گروهی هستند که با صبر و شکیب خود بر خدا منت نمی‌نهند

ب) جمع بندی مقوله‌های کدگذاری

از تحلیل مضمون‌های پایه (کدگذاری باز) به مضمون‌های سازمان‌دهنده (کدگذاری

محوری) و از تحلیل مضمون‌های سازمان دهنده به مضمون‌های فراگیر و کد انتخابی می‌توان دست یافت.

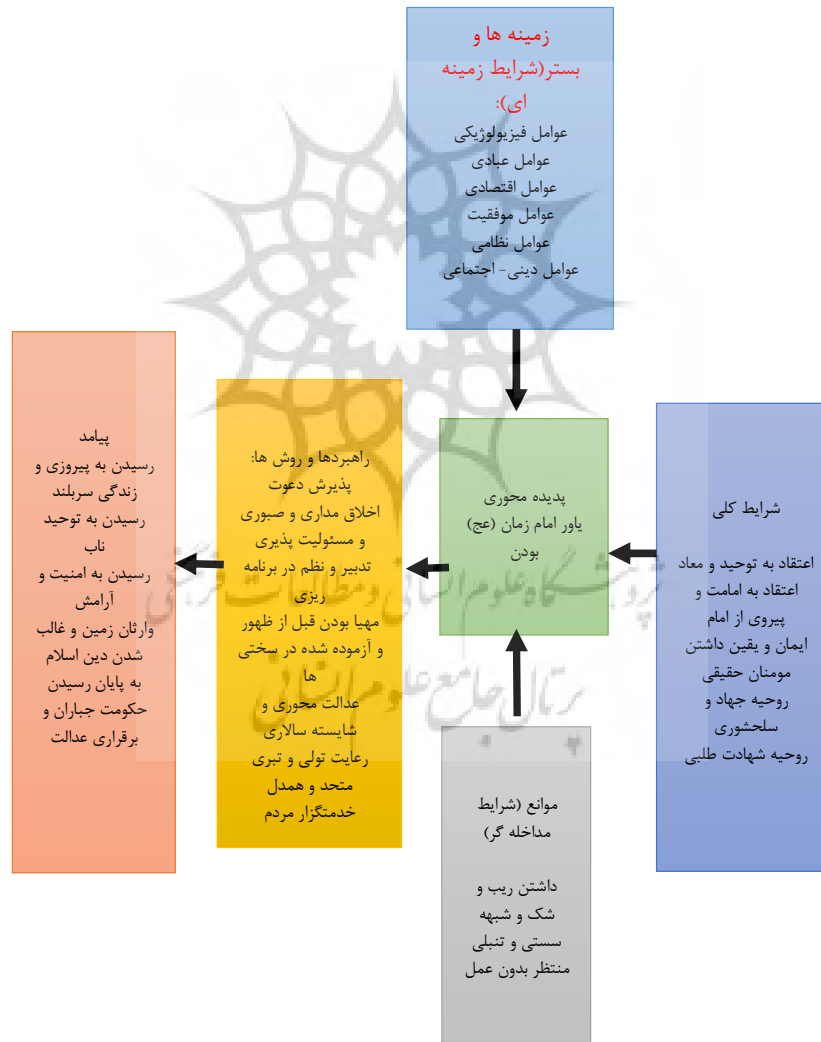
جدول ۲. جمع‌بندی مضمون‌ها و تدوین مضمون فراگیر

کد انتخابی	کد محوری	کدباز
شرایط کلی	اعتقاد به توحید و معاد	اعتقاد به معاد، آرزوی شهادت، روحیه شهادت‌طلبی، زنده شدن دوباره
	اعتقاد به امامت و مطیع و دوستدار امام	ولایت‌مداری، فرمان‌برداری‌شان بیش از فرمان‌برداری کنیز، دوستدار امام، دفاع از امام، محافظت از امام در جنگ، همیاری با امام زمان علیه السلام در جنگ، مطیع و فرمان‌بردار امام در هر کاری، مطیع و فرمان‌بردار
	ایمان و یقین	ایمان و یقین، شناخت خداوند به حق، ایمان راسخ به خداوند بدون هیچ‌گونه شک و شبهه
	روحیه جهاد و سلحشوری	سرسخت با کافران، جهاد در راه خدا، آماده جنگ با دشمنان آماده قیام، نبرد با کافران، بیزاری مستکبران از آن‌ها روزها شجاع و قدرتمند، روحیه دفاع و شجاعت، روحیه حماسی در روز، پیکار با دشمنان خدا برای دست‌یابی به حق، اجازه جنگ به ظلم شدگان، یاری خداوند. نبودن ظلم، انتقام گرفتن بعد از این‌که ظلم صورت گرفته
	روحیه شهادت‌طلبی	خون‌خواه امام حسین علیه السلام ، روحیه شهادت‌طلبی، آرزوی شهادت، روحیه شهادت‌طلبی، زنده شدن دوباره
عوامل زمینه‌ای	عوامل عبادی	در شب راهب و در روز شیر، اهل شب‌زنده‌داری، اهل روزه مؤمنان حقیقی، عبادت و رازونباز شبانه، عبادت شبانه، شب‌زنده‌داری، عبادت زیاد شبانه، سخت‌کوشی در عبادت، سخت‌کوشی در اطاعت از خداوند
	عوامل اقتصادی	شجاع و قدرتمند، کاردان و کارساز
	عوامل نظامی	داشتن قدرت نظامی، اسب‌های نیرومند اشاره به وسایل نظامی و داشتن قدرت نظامی، هرکدام نیروی خدادادی و قدرتمند به اندازه چهل مرد،
	عوامل موفقیت	مقام خاص و والایی آن‌ها نسبت به گذشتگان و آیندگان، آزموده شده در آزمون‌ها،
	عوامل دینی - اجتماعی	فقیهان دین‌شناس، مسلط بر قوانین و احکام حکومتی، عنایت خداوند به آن‌ها از نظر آگاهی به احکام، تسلط بر احکام دین با عنایت خداوند، آمادگی پذیرش احکام دین، شناخت مجرمین، مبارزه با فتنه‌ها.
	عوامل فیزیولوژیکی	برطرف شدن بیماری از شیعیان، جوان بودن اصحاب، ظاهری هماهنگ و یک‌دست، سلامت جسمانی.

موانع	داشتن ریب و شبک و شبهه	شناخت خداوند به حق، ایمان راسخ به خداوند بدون هیچ‌گونه شک و شبهه
	سستی و تنبلی	موفق نبودن در آزمون‌های الهی، نپذیرفتن مسئولیت‌ها، خود را قبل ظهور آماده‌نکردن، مداومت بر گناه،
	منتظر بدون عمل	
راهبردها و روش‌های اثرگذار	پذیرش دعوت و عمل به آن	اقامه نماز و ایتاء زکات و امر به معروف و نهی از منکر، آمادگی قبل از ظهور، عمل به آیات قرآن، پذیرش دعوت، یاری کردن امام
	اخلاق مدار و صبور و دل استوار	پیشی گرفتن در کارهای نیک، دل‌هایشان زیر الحديد مانند پاره‌های آهن، محکم و استوار، قوی و استوار، زمزمه‌ای مانند زینورعسل، دل‌هایشان همانند قندیل، در شب راهب و در روز شیر، پاک بودن، پیراسته بودن دل‌ها از نفاق، نداشتن کینه، روح و روان پاک، مداومت بر ترک نفس از گناه و پناه بردن بر خداوند، اخلاق نیکو، صبر، منتظر همراه با عمل
	مسئولیت پذیر و مدیر و منظم در برنامه	داشتن قدرت اجرایی در مملکت داری، بهترین وزیران، خالص‌ترین وزیران، کارگزاران حضرت مطابق برنامه عمل می‌کنند، مطیع بودن، برنامه منظم داشتن، پذیرفتن مسئولیت سنگین، منظم در برنامه
	آمادگی قبل از ظهور و آموخته شده در سختی‌ها	آمادگی قبل از ظهور، امتحان کردن اصحاب حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه مانند امتحان کردم قوم موسی با نهر آب، آزمون اصحاب
	آگاه به احکام و مبصر و اهل علم	فرماندهان، نجیبان، قاضیان، حاکمان شرع، فقیهان دین شناس، اشتباه نکردن در احکام، مسلط بر قوانین و احکام حکومتی، عنایت خداوند به آن‌ها از نظر آگاهی به احکام، تسلط بر احکام دین با عنایت خداوند، آمادگی پذیرش احکام دین، داشتن علم، علم باوری برای حکومت داری و مدیریت بهتر، بصیرت شناخت فتنه‌ها، روش و راه مبارزه با فتنه‌ها با چراغی روشنگر، آماده مبارزه با فتنه‌ها، شناخت مجرمین، مسلط بر قوانین و احکام حکومتی، بصیرت و بینش
	عدالت محور و شایسته سالار	عدالت پیشگی و دادگری، زنده کردن عدالت، رعایت عدل و احسان
	پیکار با دشمنان برای رسیدن به حق رعایت تولی و تبری	اجازه جنگ به ظلم شدگان، یاری خداوند، نبودن ظلم، انتقام گرفتن بعد از این‌که ظلم صورت گرفته،
	متحد و همدل	اتحاد و انسجام و برادری، همدلی و یکرنگی
	خدمتگزار مردم	خدمتگزاری به مردم
پیامد و نتیجه	رسیدن به پیروزی و زندگی سربلند	رسیدن به پیروزی و زندگی سربلند

	رسیدن به توحید ناب	رسیدن به توحید ناب
	رسیدن به امنیت و آرامش	جانشین شدن در روی زمین، ایجاد آرامش در دنیا ایجاد امنیت و نبودن ترس و دلهره
	وارثان زمین و غالب شدن دین اسلام	بندگان صالح وارثان زمین، غالب شدن دین اسلام، جانشین شدن در روی زمین، برگزیدن دین آن‌ها
	به پایان رسیدن حکومت جباران	آباد کردن شهرها، به پایان رسیدن حکومت جباران،

نمودار شماره ۱: الگوی ویژگی‌های یاوران امام مهدی عجل الله تعالی فرجه

بیان شده است: «... رجال عَرَفُوا اللَّهَ حَقَّ مَعْرِفَتِهِ، وَ هُمْ أَنْصَارُ الْمَهْدِيِّ فِي آخِرِ الزَّمَانِ..» مردانی که خدا را به حق شناخته‌اند، آنها یاوران حضرت مهدی علیه السلام در آخرالزمان هستند (بهاء الدین نیلی، ۱۳۶۰). در روایت دیگری بیان شده است: «آنها در جنگ‌ها نگهبان امام بوده و سعی می‌نمایند با جان خود از امام محافظت نمایند، و هر کاری داشته باشد برایش انجام می‌دهند» (مجلسی، ۱۴۰۳ق: ج ۵۲، ۳۰۸) این گونه مطیع امام خود هستند. در روایت بیان شده است: «أَلَا هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا...» امام باقر علیه السلام می‌فرماید: بدانید که آنها مؤمنان حقیقی اند (مجلسی، ۱۴۰۳ق: ج ۵۲، ۲۱۷) براساس آیات سوره انفال از جمله ویژگی‌های مؤمنان حقیقی عبارت است از: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ* الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ* أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا...﴾ (انفال: ۲-۴) (با یاد خدا دل‌هاشان ترسان، با خواندن آیات ایمان‌شان افزون، توکل بر پروردگار خود، اقامه‌کنندگان نماز، انفاق‌کننده) و از جمله عوامل مؤثر می‌توان روحیه جهاد و سلحشوری و روحیه شهادت‌طلبی را نام برد که در روایت بیان شده است: «آنها آرزوی شهادت دارند و از خداوند درخواست می‌کنند که در راهش شهید گردند. شعارشان هم: ای خون‌خواهان حسین» (همان). داشتن روحیه جهاد در راه خدا، آماده جنگ با دشمنان، شجاع و قدرتمند، پیکار با دشمنان خدا برای دستیابی به حق از جمله ویژگی‌های آنان است. شرایط زمینه‌ای که موجبات آن در شرایط و زمینه‌ها بر پدیده اصلی اثرگذار است و بستر و زمینه نشان‌دهنده مجموعه عوامل و شرایط خاصی است که در آن راهبردها به اجرا درمی‌آیند. از جمله این عوامل برای الگوی یاران امام مهدی علیه السلام عبارت است از: عوامل فیزیولوژیکی، عوامل عبادی، عوامل اقتصادی، عوامل موفقیت، عوامل نظامی و عوامل دینی - اجتماعی. از جمله عوامل فیزیولوژیکی که در روایت بیان شده است:

یاران قائم همه جوان‌اند و در میان آنها پیرمرد نیست، مگر اندک مثل نمک در غذا (نعمانی، ۱۳۷۹: ۳۱۶).

با توجه به این روایت غالب یاران امام زمان علیه السلام جوان هستند و براساس روایات دیگر از نظر جسمی سالم و حتی از نظر ظاهر، لباس‌های یک‌رنگ، هم اندازه، نظم یکسان؛ «... وَالرَّيُّ وَاحِدٌ، وَالْقَدُّ وَاحِدٌ، وَاللِّبَاسُ وَاحِدٌ...» همه آنها یک‌رنگ و هم اندازه‌اند، جمال و لباس‌هایشان یکسان است (ابن طاووس، ۱۳۸۲: ۱۴۸).

عوامل عبادی مانند این که یاران امام زمان علیه السلام اهل شب‌زنده‌داری و نماز شب، عبادت شبانه‌اند:

مردانی که شب‌ها بیدارند و مناجات آنان همچون زمزمه زنبور عسل است. تمام شب را در حال عبادت هستند و روزها در حال نبرد با دشمن. آنها در وقت شب راهب و هنگام روز شیرند (مجلسی، ۱۴۰۳ق: ج ۵۲، ۲۱).

در روایت دیگر بیان شده است:

هم کزارون مُجِدُّون فی طاعة الله... (حائری، ۱۴۲۲):

آنان سلحشورانی هستند که در اطاعت خدا بسیار سخت‌کوش‌اند.

از جمله عوامل دینی - اجتماعی عبارت است از این‌که یاران امام زمان علیه السلام فقیهانی دین‌شناس هستند، مسلط بر قوانین و احکام حکومتی و آمادگی پذیرش احکام دین را دارند و دین‌شناس هستند. در روایتی از امام صادق علیه السلام آمده است:

وَهُمُ التَّجَبَاءُ وَالْفَضَاءُ وَالْحُكَّامُ وَالْفُقَهَاءُ فِي الدِّينِ، يَمْسَحُ بَطُورَهُمْ وَظُهُورَهُمْ فَلَا يَشْتَبِيهِ عَلَيْهِمْ حُكْمٌ (صافی، ۱۳۷۵: ۴۸۵):

آن گروه که قائم هنگام قیام خویش با آنان مشغول می‌شوند عبارت‌اند از نجیبان، قاضیان، حاکمان شرع، فقیهان و دین‌شناسانی هستند؛ به‌گونه‌ای که هیچ حکمی بر آنان التباس نمی‌گردد.

از جمله عوامل نظامی عبارت است از: داشتن قدرت نظامی، اسب‌های نیرومند و قدرتمند. در روایت آمده است:

... لَهُ كُنُوزٌ لَا ذَهَبَ وَلَا فِضَّةَ إِلَّا خَيْولٌ مُطَهَّمَةٌ وَرِجَالٌ مُسَوَّمَةٌ يَجْمَعُ اللَّهُ لَهُ مِنْ أَقَاصِي الْبِلَادِ عَلَى عِدَّةِ أَهْلِ بَدْرٍ ثَلَاثِمِائَةٍ وَثَلَاثَةَ عَشَرَ رَجُلًا... (ابن بابویه، ۱۴۰۴ق: ۱۲۳):

... او گنج‌هایی دارد که نه طلا و نه نقره است، بلکه اسب‌های نیرومند و مردان ناموری به تعداد اصحاب بدر یعنی سیصد و سیزده نفر که از همه جهان می‌باشند...

از جمله عوامل موفقیت این است که آنها مقام خاص و والایی نسبت به گذشتگان و آیندگان دارند، و مانند اصحاب حضرت موسی علیه السلام که با نهر آبی آزمایش شدند مورد آزمون‌های الهی قرار می‌گیرند. در روایت آمده است: «إِنَّ أَصْحَابَ مُوسَى ابْتُلُوا بِنَهْرٍ وَهُوَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ إِنَّ اللَّهَ مُبْتَلِيكُمْ بِنَهْرٍ إِنَّ أَصْحَابَ الْقَائِمِ يُبْتَلُونَ بِمِثْلِ ذَلِكَ» از امام صادق علیه السلام نقل شده است که «خداوند اصحاب موسی علیه السلام را به واسطه نهر آبی آزمود چنان‌که خدا فرمود: «إِنَّ اللَّهَ مُبْتَلِيكُمْ بِنَهْرٍ» اصحاب قائم هم چنین آزمونی خواهند داشت (طوسی، ۱۴۰۱ق: ۲۷۸). چنان‌که در آیات قرآن در سوره مبارکه عنکبوت هم آمده است:

﴿أَحْسِبِ النَّاسَ أَنْ يُزَكُّوا أَنْ يَقُولُوا ءَامَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ * وَ لَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَ لَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ﴾ (عنکبوت، ۲-۳)؛

مردم گمان می کنند فقط بگویند ایمان آوردیم، رها می شوند و مورد آزمایش قرار نمی گیرند؛ در حالی که مورد آزمایش قرار می گیرند تا راستگویان و دروغگویان مشخص گردند.

موانع یا شرایط مداخله گر به معنای ساختاری که راهبردها را محدود یا تسهیل می کند از جمله موانعی که در تبیین الگوی یاوران امام زمان علیه السلام است که عبارت اند از داشتن ریب و شک و شبهه، سستی و تنبلی، منتظر بدون عمل. براساس روایات، یاران امام زمان علیه السلام باید اهل سختکوشی و تلاش باشند اگر سستی و تنبلی به خود راه دهند نمی توانند جزو این گروه قرار بگیرند. یاران امام زمان علیه السلام اهل شک و شبهه نیستند در روایات آمده است:

... رَجَالٌ كَأَنَّ قُلُوبَهُمْ زُبُرُ الْحَدِيدِ لَا يَشُوبُهَا شَكٌّ فِي ذَاتِ اللَّهِ أَشَدُّ مِنَ الْحَجَرِ لَوْ حَمَلُوا عَلَى الْجِبَالِ لَأَزَالُوهَا (مجلسی، ۱۴۰۳ق: ج ۵۲، ۳۰۸)؛

... مردانی هستند که دل های آنها مانند پاره های آهن، محکم و استوار است و هیچ گونه ایمان به خدا ندارند و حتی در ایمان خود از سنگ هم محکم تر هستند اگر آنها را مجبور نمایند که کوه ها را از جای بکنند، از جای کنده و از میان برمی دارند.

راهبردها روش هایی برای رسیدن به مقصود و هدف ما را راهنمایی می کند از جمله راهبردهای ویژگی های یاران امام زمان علیه السلام عبارت است از: پذیرش دعوت و عمل به آن، اخلاق مدار و صبور و دل استوار، مسئولیت پذیر و مدبر و منظم در برنامه ریزی، آگاه به احکام و مبصر و اهل علم، آمادگی قبل از ظهور و آزموده شده در سختی ها، عدالت محور و شایسته سالار، رعایت تولی و تبری، متحد و همدل، خدمتگزار مردم. در روایت بیان شده است: «كأئما ربّاهم اب واحد وأمّ واحدة قلوبهم مجتمعة بالمحبّة والتّصيحة» رابطه دوستی آنها چنان مستحکم است که گویی برادران تنی و از یک پدر و مادرند (قندوری، ۱۴۱۶ق: ج ۳، ۹۵)، اتحاد و انسجام و برادری، همدلی و یکرنگی از جمله ویژگی های آنان است. یا در روایت دیگر بیان شده است که آنان مسئولیت های بزرگ کشوری را قبول می کنند: «وله رجال الهیون و یقیمون دعوته و ینصرونه، هم الوزراء له، یتحمّلون اثقال المملکة عنه، و یعینونه علی ما قلّده الله» امام علی علیه السلام می فرماید:

گروهی از مردان الهی، دعوت امام را پذیرفته و یاری اش می کنند. آنها وزیران او هستند؛ سنگینی مسائل کشوری را می پذیرند و او را در مسئولیت بزرگی که خداوند به

عهده‌اش گذاشته، یاری می‌کنند (همان: ۳۷).

پیامد عبارت است از نتایج حاصل از کنش و واکنش و از جمله پیامدهای ویژگی‌های یاران امام زمان علیه السلام عبارت است از: رسیدن به پیروزی و زندگی سربلند، رسیدن به توحید ناب، رسیدن به امنیت و آرامش، وارثان زمین و غالب شدن دین اسلام، به پایان رسیدن حکومت جباران و برقراری عدالت. در روایت آمده است: «فهم الذین و حدّوا الله حقّ توحیده» گاهی از آنان به عنوان موحدان واقعی یاد شده است که به توحید ناب دست یافته‌اند (قندوزی، ۱۴۱۶ق: ج ۳، ۹۵) یا در روایت دیگر بیان شده است: «یفترق المهديّ اصحابه فی جميع البلدان ویأمرهم بالعدل والاحسان، ویجعلهم حکّاما فی الاقالیم، ویأمرهم بعمران المدین؛ حضرت مهدی علیه السلام به یارانش در همه شهرها دستور می‌دهد که با شیوه عدل و احسان رفتار کنند و از آنان می‌خواهد که شهرها را آباد سازند» (مجلسی، ۱۴۰۳ق: ج ۵۲، ۳۰۸).

نتیجه‌گیری

در این پژوهش الگوی ویژگی‌های یاران امام زمان علیه السلام براساس روایات کتاب *بحار الانوار* علامه مجلسی تبیین گردید. با توجه به این که این پژوهش نو و جدید است. استخراج آیات از طریق روش تحلیل محتوا و تحلیل محتوا از طریق روش داده‌بنیاد انجام شده است، روایات کدگذاری شده است و با توجه به مقوله‌ها سعی شده است این ویژگی‌ها تبیین گردد. منظور از یاران خاص، ۳۱۳ نفر اصحاب حضرت هستند که مسئولیت‌های سنگین کشوری برعهده آنان است، وگرنه یاران عام امام زمان علیه السلام بسیار زیاد است. از جمله شرایط کلی یاران امام زمان علیه السلام عبارت است از: اعتقاد به توحید و معاد، اعتقاد به امامت و دوستدار امام، ایمان و یقین داشتن، مؤمنان حقیقی، روحیه جهاد و سلحشوری، روحیه شهادت‌طلبی؛ از جمله عوامل و شرایط زمینه‌ای عبارت است از: عوامل فیزیولوژیکی، عوامل عبادی، عوامل اقتصادی، عوامل موفقیت، عوامل نظامی، عوامل دینی - اجتماعی؛ از جمله موانع: داشتن ریب و شک و شبهه، سستی و تنبلی، منتظر بدون عمل؛ از جمله راهبردها عبارت است از: پذیرش دعوت و عمل به آن، اخلاق مدار و صبور و دل استوار، مسئولیت‌پذیر و مدبر و منظم در برنامه‌ریزی، آگاه به احکام و مبصر و اهل علم، آمادگی قبل از ظهور و آزموده شده در سختی‌ها، عدالت‌محور و شایسته‌سالار، رعایت تولی و تبری، متحد و همدل، خدمتگزار مردم؛ از جمله پیامدها عبارت است از: رسیدن به پیروزی و زندگی سربلند، رسیدن به توحید ناب، رسیدن به امنیت و آرامش، وارثان زمین و غالب شدن دین اسلام، به پایان رسیدن حکومت جباران و برقراری عدالت.

منابع

قرآن کریم
نهج البلاغه

۱. ابن ابی زینب، محمد بن ابراهیم (۱۳۹۷ق) *الغیبه*، تصحیح: علی اکبر غفاری، تهران: نشر صدوق، اول.
۲. ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۶۲)، *أمالی*، بی جا: انتشارات کتابخانه اسلامی، چهارم.
۳. ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۶۱)، *معانی الاخبار*، تصحیح: علی اکبر غفاری، قم: بی نا، اول.
۴. ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۸۲)، *کمال الدین و تمام النعمه*، قم: دارالحدیث، دوم.
۵. ابن بابویه، محمد بن علی (۱۴۰۳ق)، *خصال*، قم: انتشارات جامعه مدرسین.
۶. ابن بابویه، محمد بن علی (۱۴۰۴ق)، *عیون الاخبار الرضا* علیه السلام، بی جا: مؤسسه الاعلمی للمطبوعات.
۷. ابن طاووس، رضی الدین علی (۱۴۰۹ق)، *اقبال بالأعمال الحسنة*، تهران: دارالکتب الإسلامية، دوم.
۸. ابن طاووس، علی بن موسی (۱۳۸۲)، *الملاحم و القتن*، نجف: بی نا.
۹. استراوس، آنسلم؛ کوربین، جولیت (۱۳۸۵)، *اصول روش تحقیق کیفی: نظریه منبایی، رویه ها و شیوه ها*، ترجمه: بیوک محمدی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
۱۰. آراسته فرد، فاطمه (۱۳۹۶)، «ویژگی های یاران حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه از منظر امام علی علیه السلام»، *فصل نامه پژوهش های مهدوی*، شماره ۲۲.
۱۱. آقامحمدی، صمد؛ جهانگیر فرد، مجید؛ حاج علیان، فرشاد؛ محیبی، تورج (۱۳۹۸)، «تدوین الگوی شایستگی های دینی رهبران نظامی»، *مدیریت اسلامی*، سال ۲۷، شماره ۱.
۱۲. بهاء الدین نیلی نجفی، علی بن عبدالکریم (۱۳۶۰)، *منتخب الأنوار المضية فی ذکر القائم الحجة علیه السلام*، محقق و مصحح: عبداللطیف حسینی کوه کمری، قم: مطبعة الخيام، اول.
۱۳. حائری، علی بن زین العابدین (۱۴۲۲ق)، *الزام الناصب فی اثبات الحجة الغائب*، بی جا: مؤسسه الاعلمی.
۱۴. خزاز قمی، علی (۱۴۰۱ق)، *کفایة الاثر*، بی جا: بیدار، اول.
۱۵. دهقانی، حسین؛ پاشایی هولاسو، امین (۱۳۹۹)، «تدوین الگوی فرماندهی شهید قاسم

- سليمانی، «مجله مدیریت اسلامی، سال ۱۸، شماره ۲.
۱۶. صافی گلپایگانی، لطف‌الله (۱۳۷۵)، *منتخب الاثر*، تهران: مکتب آیت‌الله صافی گلپایگانی، اول.
۱۷. طوسی، محمدبن حسن (۱۴۱۱ق)، *الغیبه*، بی‌جا: دارالمعارف الاسلامیه.
۱۸. قراباغی، میثم؛ ازگلی، محمد (۱۳۹۹)، «واکاوی سبک رهبری سردار شهید قاسم سلیمانی الگوی متعالی رهبری خدمتگزار»، *مدیریت اسلامی*، سال ۲۸، شماره ۴.
۱۹. قمی، علی بن ابراهیم (۱۳۶۷)، *تفسیر القمی*، تحقیق: سیدطیب موسوی جزایری، قم: دارالکتاب.
۲۰. قندوزی، سلیمان بن ابراهیم (۱۴۱۶ق)، *ینایع الموده*، تحقیق: علی جمال اشرف الحسینی، بی‌جا: دار الأسوة للطباعة والنشر، اول.
۲۱. کراجکی، محمدبن علی (۱۴۰۱ق)، *کنز القوائد*، تحقیق: عبدالله نعمه، قم: بی‌نا: اول.
۲۲. مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳ق)، *بحار الانوار*، تحقیق: سید ابراهیم میازجی و محمدباقر بهبودی، بیروت: دار احیاء التراث العربی.
۲۳. مفید، محمدبن محمدبن نعمان (۱۴۱۴ق)، *اختصاص*، تحقیق: علی اکبر غفاری، بیروت: دارالمفید.
۲۴. موسوی اصفهانی، محمدتقی (۱۳۸۱)، *مکیال المکارم فی فوائد الدعا للقائم*، ایران: نگین، اول.
۲۵. یوسفیان، نعمت‌الله (۱۳۸۶)، «ویژگی‌های یاران خاص امام زمان»، *مجله حصون*، شماره ۱۲.
26. Ganjvar, M., & Azizi, H. (2018). Religious Normative Pluralism In Imam Mahdi's Mode Of Conduct: Imam Mahdi's Pattern Of Behavior With Followers Of Other Religions. *Comparative Theology*, 9(19), 1-4. <https://www.sid.ir/en/journal/ViewPaper.aspx?id=604452>
27. Rad, A., azizi, S. (2020). Analysis of Mahdism Discourse, in the Hadiths of Hassan Ibn Mahboub. *Entizar-e-Moud*, 20(70), 33-58.
28. Yosefian, M., Barari, M. (2020). A Study and Critique of the Traditions Claiming the Appearance of Imam Mahdi (PBUH) in the years of 70 and 140 AH. *Entizar-e-Moud*, 20(70), 89- 114.